

*Раифә ВӘЗИРОВА,
баш муәллим*

“КИТАБХАНА ИШИ ҺАГГЫНДА” АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ГАНУНУ ҺУГУГИ ДӨВЛӘТ СӘНӘДИДИР

Узун илләр республикамыз Совет Иттифагы мигҗасында гәбул олунмуш үмуми ганунлар үзрә ишләмәҗә мәчбур олмушдур. Бу ганунларын чохунда Азәрбајчанын милли хусусијјәтләри, јерли шәраити нәзәрә алынмырды. Истәр халг тәсәррүфаты, истәрсә дә социал-мәдәни сәһәләрин бу күнүмүзлә сәсләшмәмәси мәнз һәмин илләрин асылылығы нәтичәсидир. Белә бир вәзијјәт Азәрбајчан китабаналарына да өз мәнфи тә'сирини кәстәрмишдир. Зәнкин милли мәдәни сәрвәтләримизин горунуб сахланмасында вә ичтимаи истифадәсиндә китабаналарымызын ролу әвәзәдилмәздир. Она кәрә дә милли зәминә әсасланан китабхана иши һаггында ганунун гәбул едилмәсинә зәрури еһтијач һисс олунурду. Бунунла әлағәдар олараг Азәрбајчан Республикасынын президенти һејдәр Әлијевин ганунверичилик тәшәббүсү илә Азәрбајчан Республикасынын Милли Мәчлис 29 декабр 1998-чи илдә “Китабхана иши һаггында” Ганун гәбул етмишдир.¹ Мүс-тәгил Азәрбајчан Республикасынын китабхана иши һаггында илк гануну дөвләтимизин бу сәһәҗә кәстәрдији гајғынын парлаг нүмунәсидир.

6 фәсил вә 34 маддәдән ибарәт олан бу ганун Азәрбајчан Республикасында китабхана иши сәһәсиндә дөвләт сијасәтинин әсас принципләрини, китабхана иши вә китабхана системинин үмуми әсасларыны, китабхана фондларынын формалашдырылмасы вә мұһафизә тәләбләрини, китабаналарын малијјәләшдирмә мәнбәләрини, китабаналардан истифадә сәһәсиндә

вәтәндашларын һүгуг вә вәзифәләрини, китабхана иши сәһәсиндә бејнәлхалг әмәкдашлығын принципләрини мүәјјән едир.

Дәрд маддәдән ибарәт олан биринчи фәсилдә үмуми мүддәалар, китабхана ишиндә ишләнән әсас анлајышларын — китабхана, китабхана иши, китабханачы, сәнәд, китабхана фәалијјәти, мәркәзләшмиш китабхана системләри, китабхана фонду анлајышларынын мәнәлары ачыгланмагла бәрәбәр, китабхана иши сәһәсиндә Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилији, дөвләт сијасәтинин әсас принципләри вә дөвләтин вәзифәләри, китабхана фәалијјәтинин әсас истигамәтләри верилмишдир.

“Китабхана системи” адланан икинчи фәсилдә Азәрбајчан Республикасында мөвчуд олан китабхана системинин тәркибинә дахил олан дөвләт вә гејри-дөвләт китабаналары садаланыр, онларын һәр биринин вәзифәләри, Милли Китабхананын, республика әһәмијјәтли елми сәһәви китабаналарын статусу, диқәр информасија органлары илә әлағәләри мүәјјәнләшдирилир.

“Китабхана иши һаггында” ганунун 7-чи маддәси Милли Китабханаја һәср едилмишдир. Бу китабхананын статусу ашағыдакы кими мүәјјәнләшдирилмишдир: “Милли Китабхана Азәрбајчан Республикасында китабхана иши сәһәсиндә дөвләт сијасәтини һәјата кечирән милли нәшрләри, харичи әлқәләрдә нәшр олунмуш Азәрбајчан һаггында вә Азәрбајчан мұәллифләринин әсәрләрини, дүнја әһәмијјәтли нәшрләри, о чүмләдән харичи дилләрдә гијмәтли вә диқәр мә'лумат дашыјычыларыны топлајыб мұһафизә едән милли мәдәнијјәт хәзинәси вә дөвләт китабсахлајычысыдыр”.¹

8 маддәдән ибарәт олан “Китабхана фонду” адлы III фәсилдә китабхана фондунун тәркиби, Азәрбајчан Республикасынын Китабхана Фонду, китабхана фондларынын тәһһизати, китабаналарын пулсуз мәчбури нүсхәләрлә тәһһизаты, китабаналарын мұбадилә фондлары, депозитар китабаналар, дөвләт китабхана фондларынын учоту, мұһафизәси вә онлардан истифадә едилмәси вә нәһәјәт, дөвләт китабхана фондуна фурулмуш зијана кәрә мөс'улијјәт мөсәләләри өз әксини тапмышдыр. Бу фәслин 15-чи маддәсиндә китабаналарын пулсуз мәчбури нүсхәләрлә тәһһизаты һагда дејилир: “Дөвләт гејри-дөвләт нәшријјат фәалијјәти илә мөшғул олан полиграфија мұәссисәләри вә диқәр һүгуги шәхсләр тәрәфиндән бурахылан чап мөһсулларындан Милли Китабханаја 4 пулсуз мәчбури нүсхә ганунверичилик вә мұвафиг

ичра һакимијәти органларынын китабханаларына, республика әһәмијәтли елми-саһәви китабханалара, Азәрбајчан ЕА-нын Мәркәзи Елми Китабханасына вә БДУ-нун Елми китабханасына профилинә ујғун олараг 2 пулсуз мәчбури нүсхә, Азәрбајчан Республикасында нәшр олунан бүтүн гәзет вә журнал редаксијалары исә 2 пулсуз мәчбури нүсхә көндәрмәлидирләр.¹

“Китабхана иши һаггында” Ганунун IV фәсли китабхана хидмәтинин тәшкили мәсәләләринә һәср олунмушдур. Бурада китабханаларын һуғулары, вәзифәләри, охучуларын һуғуг вә вәзифәләри мүйәјјәнләшдирилмишдир.

Китабхана ишинин идарә олунмасы ганунун V фәслиндә өз әксини тапмышдыр. Бурада гејд едилир ки, Азәрбајчан Республикасында китабхана ишинин дәвләт идарәетмәси мұвафиг ичра һакимијәти органлары тәрәфиндән һәјата кечирилир.

Мә’лум олдуғу кими республикамызда китабханаларын елми-методики материалларла тә’мин олунмасы чох ашағы сәвијәдәдир. Бунун да бир сыра объектив вә субъектив сәбәбләри вардыр. Китабханаларын идарә олунмасында методики мәркәзләрин ролу инкарәдилмәздир. Мұвафиг методики мәркәзләрин табеликләриндә олан китабханалара көндәрдикләр төвсијәләр әсас көтүрүлмәли вә өз ишләрини һәмин истигамәтдә апармалыдырлар. Бу мәсәлә ганунун 26-чы маддәсиндә чох дегиг шәкилдә өз әксини тапмышдыр. Ганунда дејилир: “Мүлкијәт формасындан асылы олмајараг, китабханаларын елми-методик тә’минаты Милли Китабхана вә елми-методик мәркәз статусуна малик олан китабханалар китабшүнаслыға, библиографија вә информасија даир методик материаллар нәшр едир, китабханачылыг нәзәријәси вә тәчрүбәсиндә мүтәрәгги иш үсулларыны үмумиләшдириб тәтбиг едир, кадрларын ихтисасынын артырылмасыны тә’мин едир”.¹

Китабхана ишинин идарә олунмасынын иғтисади методлары базар иғтисадијатына кечид дөврүндә әмәјин стимуллашдырылмасы мөгсәдилә тәтбиг олунур. Бу күн республикамызда бир чох китабханалар китабхана-библиографија хидмәтини пуллу һәјата кечирирләр (мәс., Республика Елми Кәнд Тәсәррүфаты Китабханасы, Азәрбајчан ЕА Мәркәзи Елми Китабханасы). Лакин бу мүйәјјән ганун вә гајдалар әсасында һәјата кечирилмәлидир. Бу мәсәлә “Китабхана иши һаггында” ганунун “Дәвләт китабханаларынын бүдчәдәнкәнар вәсаитләри” адлы 28-чи маддәсиндә чох дегиг верилмишдир. Бу маддәдә дејилир:

“Дәвләт китабханаларынын ишинин кенишләндирилмәси, мадди-техники базасынын мөһкәмләндирилмәси вә әмәјин стимуллашдырылмасы мөгсәдилә низамнамәләриңдә көстәрилән гајдада тәсәррүфат фәалијәти вә пуллу хидмәт әсасында бүдчәдәнкәнар фондлар формалашдырылыр. Дәвләти китабханаларында пуллу хидмәт јалныз әлавә етмәк шәрти тәләб едән вә мұвафиг ичра һакимијәти органы тәрәфиндән мүйәјјәнләшдирилән хүсуси хидмәт нөвләринә аид едилир”.¹

Республикамызда бу күнкү иғтисади чәтинлик вә китабхана ишчиләринин әмәк һағларынын аз олмасы илә әлағәдар олараг пешәкар ихтисасчыларын күтләви шәкилдә иш јерләриндән кетмәләри мұшаһидә олунур. Бу исә китабханаларда апарылан бүтүн иш просәсләринә өз мәнфи тә’сирини көстәрир. Бу өзүнү даһа чох әһалијә китабхана-библиографија хидмәтиндә бүрүзә верир. Бунун гаршысыны алмаг мөгсәдилә “Китабхана иши һаггында” Ганунун “Китабхана ишчиләринин социал мұдафиәси” маддәсиндә дејилир: “Китабхана ишчиләринин әмәк һағлары елм вә тәһсил саһәләри ишчиләринин әмәк һағларындан ашағы олмамалыдыр. Китабханаларын статусу, спесифик хүсусијәтләри нәзәрә алынмагла ишчиләрә әмәк һаггында әлавә дикәр едәнишләр тәтбиг едилә биләр. Мұвафиг ичра һакимијәти органлары, мүйәссә, идарә вә тәшкилатлар өз тәбечилијидә олан китабханаларын ишчиләринә әлавә компенсасијалар мүйәјјән едә биләр. Китабхана ишчиләри өз пешә вә социал һуғуларыны тә’мин мөгсәдилә ганунверичиликдә мүйәјјән олунмуш гајдада ичтимаи бирликләр јарада биләрләр”.¹

“Китабхана иши һаггында” Ганунун VI фәсли “Јекун мүддәалары” адланыр. Бурада китабхана иши саһәсиндә бејнәлхалг әмәкдашлыг вә ганун позулмасына көрә мәс’улијәт мәсәләләри өз әксини тапмышдыр. Бу фәслин 33-чү маддәсиндә дејилир: “Китабханалар вә китабхана иши саһәсиндә ичтимаи бирликләр бејнәлхалг китабхана тәшкилатлары, харичи өлкәләрин китабханалары вә китабхана иши саһәсиндә ичтимаи бирликләри илә әмәкдашлыг әлдә едә биләрләр”.¹

“Китабхана иши һаггында” Азәрбајчан Республикасынын Ганунунун тәтбиг едилмәси барәдә Азәрбајчан Республикасы президенти 12 март 1999-чу илдә Фәрман имзаламышдыр. Фәрманда ганундан ирәли кәлән мәсәләләрин һәлли Азәрбајжан Республикасынын Назирләр Кабинетинә тапшырылмышдыр.

Фәсилләрнин гыса шәрһиндән көрүлдүҗү кими, мүхтәлиф тип китабханаларда апарылан бүтүн иш просесләри ганунда өз әксини тапмышдыр. Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, библиографик просесләр китабханаларын даими функцијасы кими јарандығы күндән һәјата кечирилик. Бүтүн тип китабханаларын нәинки хүсуси библиографија шө'бәләри, һәтта гејри-библиографија шө'бәләри дә библиографик иш апарыр. Бу нөгтеји-нәзәрден јанашдыгда "Китабхана иши һаггында" Ганунда китабханаларын библиографик иш истигамәти әсас јерләрдән бирини тутмалы вә ја хүсуси бир маддәдә верилмәли иди. Дүздүр, ганунун бә'зи маддәләриндә (маддә 1,7,8,20,21,26) библиографијанын ады чәкилик, лакин әсаслы библиографик фәалијәт там шәкилдә өз әксини тапмајыб. Мәһз буна көрә дә республикамызда китабханаларын библиографик иши һаггында әсаснамә вә ја ганун формасында дәвләт сәнәдинин олмасы вачибдир. Чүнки дәвләт библиографијасынын мәркәзи олан Азәрбајчан Китаб Палатасынын фәалијәтини бәрпа етмәк индики шәраитдә анчаг дәвләт сәвијәсиндә мүмкүндүр.

Белә бир рәсми сәнәдин олмамасынын нәтичәсидир ки, кечид дөврүндә Азәрбајчан Китаб Палатасынын фәалијәти ачыначаглы вәзијәтә дүшмүшдүр. Һалбуки милли-әдәби чап мәһсулу һаггында һәм мүасир, һәм дә кәләчәк нәсил үчүн ән е'тибарлы, ән мүкәммәл библиографик информәсија мәнбәләри һәммин мүәссисә тәрәфиндән јарадылык вә охучуларә чатдырылык.

"Китабхана иши һаггында" Ганунун гәбул едилмәси китабхана ичтимаијәтиндә бөјүк мараг доғурмуш вә бир нечә мөгалә јазылмышдыр. Онлардан китабханачылык фәкүлтәсинин досенти З.Бахшәлијевин "Азадлык" гәзетиндә дәрч етдирдији "Мәдәнијәтә даир јени ганун вә ја Азәрбајчан Республикасы парламенти гаш дүзәлтдији јердә көз төкүр"¹ адлы мөгаләсини хүсусилә гејд етмәк лазымдыр. Бу мөгаләдән мә'лум олур ки, ганунун 11-чи маддәси Милли Мәчлисдә гәбул едиләркән I вә II охунушда олмадығы һалда, сонрадан гәзетдә дәрч едиләркән "Китабханаларын өзәлләшдирилмәси вә ичарәјә верилмәси һаггында" маддә "пејда" (З.Б.) олмушдар. Мәһз бу маддәнин сонрадан әлавә олунмасы мүтәхәссисләрин чидди наразылығына вә е'тиразына сәбәб олмушдур. Бунунла әлагәдар оларәг "Јени Мүсават" гәзетиндә "Китабханачылар Конститусија Мәһкәмәсинә үз тутачаглар" башлығы алтында мөгалә дәрч олунмушдур³. Мөгаләдә билдирилир ки, БДУ-нун китабханачылык фәкүлтәсинин бир груп мүәллими

мәтбуат конфрансы кечирмишди. Фәкүлтәнин декан мүавини З.Бахшәлијев һаглы оларәг китабханаларын өзәлләшдирилмәси вә ичарәјә верилмәси мәсәләсинә гаршы чыхмышдыр.

Бундан сонра мүхтәлиф дөври мәтбуат сәһифәләриндә дәрч едилән мөгалә мүәллифләри әсас е'тибарилә "Китабханаларын өзәлләшдирилмәси вә ичарәјә верилмәси" мәсәләсинә гаршы чыхыр, конкрет фактларә әсасланараг 11-чи маддәјә өз е'тиразыны билдириләр⁴. "Өзәлләшдирмә китабханаларын "китабыны бағлајачаг" башлығы илә дәрч олунан мүсәһибәдән мә'лум олур ки, Милли Мәчлисдән 21 милләт вәкилинин имзасы илә Республика баш прокуроруна, Али Мәһкәмәјә 11-чи маддәнин ганунсуз олдуғу барәдә мүрачигәт олунуб⁵. Лакин тәәсүфлә гејд етмәк лазымдыр ки, бу күнә гәдәр бу һагда һеч бир рәсми мә'лумат јохдур.

Бу күн дүшмән тапдағында олан рајонларымызда миллионларла китаб фондунун јандырылмасы вә талан едилмәси азымыш кими, "сапы өзүмүздән олан балталар" да елә бил ки, китаб сәрвәтимизин гәсдинә дурублар. Сон илләр рајон вә кәндләримиздә китабхана биналарынын чајхана вә башга мәишәт хидмәти үчүн истифадә олунмасы сәдалары кәлик. Белә давам едәрсә, әсрләрдән бәри китабханаларда топланыб мүһәфизә олунан милли-мәдәни сәрвәтимизин бир чох инчиләри илә видалашмалы олачағыг. Дејиләнләрә әсасланараг китабханаларын өзәлләшдирилмәси вә ичарәјә верилмәси һаггындаки маддәнин нә дәрәчәдә зәрәрли вә гејри-мүнасиб олмасыны ајдын көрмәк олар.

Үмумијәтлә, "Китабхана иши һаггында" Ганун Азәрбајчанда фәалијәт кәстәрән дәвләт вә гејри-дәвләт китабханалары үчүн програм ролуну ојнамалыдыр. Китабхана ишчиләри ганунун һәр бир мүддәасындан ирәли кәлән вәзифәләрин јеринә јетирилмәси үчүн бүтүн имканлардан бачарыгла истифадә етмәлидиләр.

Бу мөгаләдә ганунун анчаг үмуми гыса шәрһи верилмишдир. Әслиндә исә ганунун һәр бир маддәсинин маһијәти ачыгланараг, кениш шәрһ едиләрәк китабхана ичтимаијәтинә чатдырылмалыдыр.

ӘДӘБИЈАТ

1. "Китабхана иши һаггында" Азәрбајчан Республикасы Гануну //Азәрбајчан, — 1999. — 14 март.

2. *Бахиәлијев З.* Мәдәнијәтә даир јени ганун вә ја Азәрбајҗан Республикасынын парламенти гаш дүзәлтдији јердә көз төкүр // Азадлыг. — 1999. — 31 март.

3. *Чәлили А.* Китабханачылар Конститусија Мәһкәмәсинә үз тутачаглар // Јени Мүсават. — 1999. — 10 апрел. — с. 13.

4. *Аманов Р.* Китабханалары унутмајаг. Бу билик дүнјамыза вурулан зәрбәдир // Республика. — 1999. — 28 апрел; *Бахиәлијев З.* Китабхана јохса мејхана?! // 525-чи гәзет. — 1999. — 13 апрел. — с. 7; *Бахиәлијев З.* Китабхана мүгәддәсдир, ону талан стмәк, өзәлләшдирмәк олмаз // Нахчыван. 1999. — 21 апрел; *Зәңкибасарлы М.* Китабханалара дөвләт гајғысы // Республика. — 1999. — 28 январ;

5. *Кәңкәрли А.* Өзәлләшдирмә китабханаларын “китабыны” бағлајачаг // Милләт. — 1999. — 29 апрел. — с. 10.